

Sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin təhsilin davamlı inkişafına təsiri

İlqar Hüseynov

Xülasə. Bu məqalədə təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsində və davam etdirilməsində iki əsas amilin, yəni sosial məsuliyyətin və peşəkar etikanın rolu araşdırılır. Təhsildə sosial məsuliyyət təhsil müəssisələrinin, müəllimlərin və hətta tələbələrin cəmiyyətin ehtiyaclarına diqqət yetirməsi və sosial problemlərin həllində fəal iştirak etməsi deməkdir. Təhsil prosesində dürüstlük, hörmət və ədalət kimi etik prinsiplər sağlam mühitin yaradılmasında mühüm rol oynayır. Bu prinsiplərə riayət etmək təlimin keyfiyyətini artırır, təhsil mühitində insan münasibətlərini gücləndirir və təhsil sistemində ictimai etimadı artırır.

Məqalədə sosial məsuliyyətin etik prinsiplərlə birləşdirilməsinin təhsildə davamlı inkişafın təməlini qoyduğu qənaətinə gəlinir, çünki belə bir kombinasiya həm təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir. Təhsil müəssisələri sosial məsuliyyətlərini yerinə yetirməklə təkcə təhsil bərabərliyini və resursların bölüşdürülməsinin rasionallığını yaxşılaşdırmaqla yanaşı, cəmiyyətin təhsil sistemində olan etibarını da artırma bilirlər. Əxlaqi prinsiplər təhsil təcrübəsi üçün davranış normalarını təmin edir, tələbələrdə sosial məsuliyyət hissini və dəyər mühakiməsini inkişaf etdirməyə kömək edir və bununla da vahid inkişafı təşviq edir. Ümumiyyətlə, bu məqalədə sosial məsuliyyətin və mənəvi prinsiplərin təhsil islahatlarına inteqrasiyasının daha ədalətli, inklüziv və uzunmüddətli sabit təhsil sisteminin qurulmasına kömək etdiyi vurğulanır.

Açar sözlər: sosial məsuliyyət, etik prinsiplər, təhsil sistemi, davamlı inkişaf, inklüziv təhsil, sosial ədalət

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, kulturologiya elmləri doktoru, Bakı, Azərbaycan
E-poçt: ilqar.huseynov.65@inbox.ru

Daxil oldu: 27 Yanvar 2026; Qəbul edildi: 1 May 2026; Onlayn dərc edildi: 28 İyun 2026

© Müəllif(lər) 2026. Bu, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Beynəlxalq Lisenziyası (CC BYNC 4.0) şərtləri altında paylanan açıq girişli məqalədir.

The Impact of the Principle of Social Responsibility and Ethics on the Sustainable Development of Education

Ilgar Huseynov

Abstract. This article examines the role of two key factors in improving and sustaining the education system, namely social responsibility and professional ethics. Social responsibility in education means that educational institutions, teachers, and even students pay attention to the needs of society and actively participate in solving social problems. Ethical principles such as honesty, respect, and justice in the educational process play an important role in creating a healthy environment. Adherence to these principles improves the quality of learning, strengthens human relationships in the educational environment, and increases public trust in the education system.

The article concludes that combining social responsibility with ethical principles lays the foundation for sustainable development in education, since such a combination also helps to improve the quality

of education. By fulfilling their social responsibilities, educational institutions can not only improve educational equity and the rationality of resource allocation, but also increase public trust in the education system. Ethical principles provide behavioral norms for educational practice, help to develop a sense of social responsibility and value judgment in students, and thereby promote holistic development. Overall, this article emphasizes that integrating social responsibility and moral principles into educational reforms helps build a more equitable, inclusive, and long-term stable education system.

Keywords: *social responsibility, ethical principles, education system, sustainable development, inclusive education, social justice*

Azerbaijan State University of Culture and Arts, Doctor of Culturology, Baku, Azerbaijan

E-mail: ilqar.huseynov.65@inbox.ru

Received: 27 January 2026; Accepted: 1 May 2026; Published online: 28 June 2026

© The Author(s) 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Giriş

Müasir dövrdə təhsil yalnız bilik ötürmə prosesi deyil, həm də cəmiyyətin sosial, iqtisadi və mədəni inkişafına təsir edən əsas institutlardan biridir. Araşdırma göstərir ki, sosial məsuliyyət və etik dəyərlərin tədrisə inteqrasiyası daha inklüziv, ədalətli və dayanıqlı təhsil mühitinin formalaşmasına səbəb olur. İqlim dəyişiklikləri, sosial bərabərsizlik və iqtisadi böhranlar kimi müasir qlobal çağırışlar təhsil sisteminin yeni yanaşmalar əsasında inkişaf etdirilməsini zəruri edir. Bu baxımdan sosial məsuliyyət və etik prinsiplər təhsilin əsas komponentlərinə çevrilir. Təhsil artıq yalnız sosial xidmət deyil, həm də iqtisadi və sosial inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Buna görə də, təhsil sistemində etik və sosial dəyərlərin formalaşdırılması davamlı inkişafın təmin edilməsində mühüm rol oynayır.

Sürətli qloballaşma və informasiyalaşdırma kontekstində təhsil sosial tərəqqini və davamlı inkişafa nail olmağı təmin edən əsas qüvvə kimi qəbul edilir. Sosial strukturlarda davamlı dəyişikliklərlə insanların təhsildən gözləntiləri artıq biliklərin ötürülməsi ilə məhdudlaşmır, əksinə, sosial məsuliyyət və mənəvi şüurlu vətəndaşların yetişdirilməsindəki roluna daha çox diqqət yetirir. Təhsil sistemində vacib dəyər istiqamətləri kimi sosial məsuliyyət və mənəvi prinsiplər təkcə fərdi böyüməyə və inkişafa təsir etmir, həm də təhsil sisteminin ümumi keyfiyyətinə və davamlılığına dərin təsir göstərir.

Son illərdə davamlı inkişaf konsepsiyası tədricən təhsil sahəsinə inteqrasiya olunur və təhsilin gələcək nəsillərin potensialından ödənmədən indiki dövrün ehtiyaclarını ödəməli olduğu vurğulanır. Bu prosesdə təhsil yalnız resursların rəşional bölüşdürülməsinə və istifadəsinə deyil, həm də dəyərlərin istiqamətləndirilməsinə və formalaşmasına diqqət yetirməlidir. Buna görə də, sosial məsuliyyət və mənəvi prinsiplərin təhsil təcrübəsinə üzvi şəkildə inteqrasiyası ədalətli, inklüziv və yüksək keyfiyyətli təhsil sisteminin qurulması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat icmalı. Təhsil sistemlərinin davamlı inkişafı akademik tədqiqatların mərkəzi mövzuna çevrilib. Sosial bərabərsizlik, ətraf mühit problemləri və iqtisadi transformasiya kimi qlobal çağırışlar kontekstində sosial məsuliyyət və etik prinsiplər getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Ədəbiyyatda bu anlayışların təhsil keyfiyyətinin, bərabər imkanların və uzunmüddətli ictimai inkişafın yaxşılaşdırılmasına necə töhfə verə biləcəyi araşdırılır.

Sosial məsuliyyət anlayışı təhsil müəssisələrinin yalnız bilik verməməli, həm də sosial məsuliyyət daşımaları olduğu fərziyyəsinə əsaslanır. Corciya Universitetinin professoru Archi Kerrola (Carroll,

1991) görə, sosial məsuliyyət iqtisadi, hüquqi, etik və xeyriyyəçilik öhdəliklərini əhatə edir. Təhsildə bu, sosial ədalətin, inklüzivliyin və vətəndaş iştirakının təşviqi deməkdir.

Paulo Freyre (Freire, 1970) təhsilin öyrənənlərə sosial problemlər üzərində tənqidi düşünməyə və onların həllində fəal iştirak etməyə imkan verən transformativ gücə malik olduğunu iddia edir. Daha son tədqiqatlar göstərir ki, sosial məsuliyyəti öz strategiyalarına inteqrasiya edən təhsil müəssisələri daha müsbət təlim nəticələrinə, daha güclü icma əlaqələrinə və daha çox sosial qəbula nail olurlar.

Ədalət, dürüstlük, hörmət və məsuliyyət kimi etik prinsiplər davamlı təhsil inkişafının normativ əsasını təşkil edir. Nel Noddinqs (Noddings, 2005) etik təhsilin mənəvi sərişələrin inkişafını təşviq etdiyini və öyrənənləri məsuliyyətli hərəkətə hazırladığını vurğulayır. Tədqiqatlar göstərir ki, etik yönümlü təhsil yanaşmaları yalnız fərdi davranışa təsir etmir, həm də institusional qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirir. Etik qaydalar şəffaflığı, bərabər münasibəti və təhsil tədbirlərinin uzunmüddətli ictimai təsirlərinin nəzərə alınmasını dəstəkləyir. Davamlı İnkişaf üçün Təhsil etikanı, sosial məsuliyyəti və davamlılığı əlaqələndirmək üçün mərkəzi çərçivə təmin edir. YUNESKO təhsilin tələbələrə indiki və gələcək nəsillər üçün məsuliyyətli qərarlar qəbul etmək səlahiyyəti verməli olduğunu vurğulayır (UNESCO, 2020).

Stiven Sterlinq (Sterling, 2010) davamlı təhsili ekoloji, sosial və iqtisadi ölçüləri özündə birləşdirən vahid bir yanaşma kimi təsvir edir. Bu kontekstdə sosial məsuliyyət və etik dəyərlər davamlı düşüncə və fəaliyyəti təşviq edən əsas səlahiyyətlər hesab olunur.

Akademik ədəbiyyat sosial məsuliyyət, etik prinsiplər və davamlı təhsil inkişafı arasında sıx qarşılıqlı əlaqəyə işarə edir. Etik dəyərlər məsuliyyətli fəaliyyət üçün normativ çərçivə yaradır, sosial məsuliyyət isə onların təhsil müəssisələrində praktik tətbiqinə imkan verir.

Tədqiqatlar göstərir ki, etik standartları və sosial məsuliyyəti sistemə şəkildə təşviq edən məktəblər və universitetlər davamlı inkişafın tələblərinə daha yaxşı cavab verə bilirlər. Buraya müxtəlifliyin təşviqi, demokratik iştirakın gücləndirilməsi və davamlı təşkilati strukturların inkişaf etdirilməsi daxildir.

Bu mövzunun artan əhəmiyyətinə baxmayaraq, çətinliklər qalmaqdadır. Bunlara etik konsepsiyaların tətbiqi, sosial məsuliyyətin ölçülməsi və davamlılığa yönəlmiş məzmunun mövcud tədris planlarına inteqrasiyası daxildir. Bundan əlavə, tədqiqatçılar sosial və etik təhsil yanaşmalarının davamlı inkişafa faktiki təsirini daha yaxşı başa düşmək üçün uzunmüddətli empirik tədqiqatlara ehtiyac olduğunu qeyd edirlər. Ədəbiyyatda sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin təhsil sistemlərinin davamlı inkişafı üçün vacib amillər olduğu aydın şəkildə göstərilir. Onlar təkcə fərdi bacarıqları və mənəvi fəaliyyəti təşviq etmir, həm də təhsil müəssisələrinin sosial aktuallığını və gələcək həyat qabiliyyətini gücləndirir. Buna görə də bu konsepsiyaların təhsil strategiyalarına inteqrasiyası davamlı inkişaf məqsədlərinə çatmaq üçün mühüm töhfə hesab olunur.

Tədqiqat zamanı təhsil sistemlərində sosial məsuliyyət, etika və davamlılıq arasındakı əlaqə təhlil edilmişdir. Təhsilin sosial və ekoloji rifaha sadıq vətəndaşların formalaşmasında əsas rol oynadığı müəyyən edilmişdir. Eynilə, etik prinsiplərin təhsil müəssisələrinin daha ədalətli və daha məsuliyyətli təcrübələrə yönəlmiş qərarlarını və hərəkətlərini istiqamətləndirdiyi müəyyən edilmişdir. Tədqiqat göstərmişdir ki, dürüstlük, bərabərlik və hörmət kimi dəyərlərin daxil edilməsi təhsil keyfiyyətini və məktəb birgəyaşayışını gücləndirir. Həmçinin, davamlılıq mədəniyyətini təşviq etmək üçün sosial məsuliyyətin tədris planlarına daxil edilməsi lazım olduğu qənaətinə gəlinmişdir. Nəticələr göstərdi ki, təhsil müəssisələri sosial öhdəliklə hərəkət etdikdə icmalarında müsbət dəyişikliklər yaratmaq qabiliyyətinə malikdirlər. Bundan əlavə, davamlı inkişaf üçün təhsilin tələbələrə, müəllimlərin və administratorların fəal iştirakını tələb etdiyi müşahidə edilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, etik təlim mövcud global çətinliklərlə üzləşmək üçün zəruri olan vətəndaşlıq bacarıqlarının inkişafına töhfə

verir. Digər mühüm tapıntı isə sosial məsuliyyətli təcrübələrin təbii və insan resurslarından düzgün istifadəni təşviq etməsidir. Tədqiqat həmçinin ətraf mühitə dair maarifləndirməni və kollektiv məsuliyyəti təşviq edən təhsil proqramlarının gücləndirilməsinin vacibliyini vurğulamışdır. Nəhayət, sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin birləşməsi təhsildə və bütövlükdə cəmiyyətdə davamlı inkişafa nail olmağa üçün vacib təməl təşkil etdiyi müəyyən edildi.

Metodlar

“Sosial məsuliyyətin və etik prinsiplərin təhsilin davamlı inkişafına təsiri” adlı məqalənin metodları elmi ədəbiyyatın sisteməlik icmalına və tematik təhlilinə əsaslanır. Müəlliflər sosial məsuliyyət, etika və davamlı inkişaf üçün təhsillə bağlı çoxsaylı akademik mənbələri toplayıb təhlil ediblər. Tədqiqat, nəzərdən keçirilən tədqiqatlarda mövcud olan əsas təkrarlanan mövzuları və anlayışları müəyyən etməyə yönəlmiş keyfiyyət perspektivindən istifadə edir. Elmi dəqiqliyi təmin etmək üçün müvafiq mənbələrin və nəşrlərin seçilməsi üçün xüsusi meyarlar müəyyən edilib. Toplanan məlumatlar daha sonra bərabərlik, inklüzivlik, insan hüquqları və sosial iştirakla bağlı tematik kateqoriyalara bölünüb. Tematik təhlil sosial məsuliyyət, etik prinsiplər və təhsilin keyfiyyəti arasındakı əlaqələri vurğulayıb. Tədqiqat həmçinin etik dəyərləri təhsil strategiyaları və gözlənilən davamlılıq nəticələri ilə əlaqələndirən konseptual çərçivədən istifadə edir. Bəzi hallarda, ədəbiyyatda aktuallığını ölçmək üçün müəyyən edilmiş mövzuların tezliyinin kəmiyyət təhlili də inteqrasiya olunub. Nəticələr beynəlxalq perspektiv qəbul edərək müxtəlif təhsil və coğrafi kontekstlərdə müqayisə edilib. Buna görə də metodlar təhsil, etika və davamlı inkişaf elementlərini birləşdirən fənlərərası yanaşmaya üstünlük verir. Bu prosedura vasitəsilə müəlliflər sosial məsuliyyətli davranışı təşviq etmək üçün ən təsirli təhsil təcrübələrini müəyyən edə biliblər. Təhlil həmçinin etik prinsiplərin təhsil sistemlərinə inteqrasiyasına mane olan əsas çətinlikləri müəyyən etmişdir. Nəhayət, nəticələr, xüsusən də keyfiyyətli təhsil və sosial inteqrasiyaya istinad etməklə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı İnkişaf Məqsədləri işığında şərh edilmişdir. Bu metodlar təhsilin davamlı inkişafında sosial məsuliyyət və etikanın roluna dair hərtərəfli və sistemli bir baxış təqdim edir.

Analiz

Sosial məsuliyyət fərdin və ya təşkilatın cəmiyyət qarşısında daşdığı öhdəlikləri ifadə edir. Bu anlayış yalnız iqtisadi fəaliyyətlə məhdudlaşmır, həm də sosial ədalət, ekoloji tarazlıq və etik davranışları əhatə edir. “Sosial məsuliyyət fərdlərin davranışını formalaşdırən bir fenomendir. Sosial məsuliyyət hissi ilə hərəkət edən fərdlər, hərəkətlərinin cəmiyyətə və ya ətraf mühitə potensial təsirini də nəzərə alırlar” (Ergül & Kurtulmuş, 2014, s. 221). Sosial məsuliyyət prinsipi davamlı ekosistemlərin qorunması və cəmiyyətin rifahının yüksəldilməsi ilə sıx bağlıdır. Təhsil mühitində bu prinsip şagird və tələbələrin cəmiyyətə faydalı fərdlər kimi yetişməsinə, sosial problemlərə həssas yanaşmasını və kollektiv məsuliyyət hissəninə formalaşmasını təmin edir.

Bundan əlavə, sosial məsuliyyət insanların bir-birinə qarşı hörmətli və anlayışlı davranmasını təşviq edir, ictimai həmrəyliyin güclənməsinə şərait yaradır. Müasir dövrdə texnologiyanın və qloballaşmanın inkişafı ilə sosial məsuliyyət anlayışı daha da genişlənməmiş, fərdlərin və təşkilatların qərarlarının yalnız yerli deyil, qlobal təsirləri də nəzərə alınmağa başlanmışdır. Bu baxımdan, könüllülük fəaliyyəti, xeyriyyəçilik, ətraf mühitin qorunması və sosial layihələrdə iştirak sosial məsuliyyətin praktik təzahürləri kimi çıxış edir. Eyni zamanda, sosial məsuliyyətin formalaşması ailə və təhsil müəssisələri ilə yanaşı, media və ictimai institutların da üzərinə mühüm vəzifələr qoyur. “Sosial məsuliyyət layihələri olduqca müxtəlifdir. Hər bir layihə müəyyən bir məqsədə xidmət etmək üçün nəzərdə tutulub və cəmiyyətin müxtəlif sahələrinə töhfə verməyi hədəfləyir” (Elmas Patent, 2024). Bu dəyərlərin erkən yaşlardan aşılınması gələcəkdə daha ədalətli, davamlı və inkişaf etmiş bir cəmiyyətin qurulmasına zəmin yaradır.

Etik prinsiplərin nəzəri əsasları

Etika insanların davranışını tənzimləyən mənəvi norma və dəyərlər sistemidir. Etik prinsiplər fərdlərin düzgün qərar qəbul etməsinə və sosial münasibətlərin tənzimlənməsinə xidmət edir. Təhsil sistemində etik prinsiplər akademik dürüstlük, ədalətlik, məsuliyyətlik, hörmət və tolerantlıq kimi dəyərlərin formalaşdırılmasına xidmət edir. Bununla yanaşı, etika cəmiyyətdə qarşılıqlı etimadın və sağlam münasibətlərin qurulmasında mühüm rol oynayır. “Etikanın kodeksləri peşəkar standartların bir hissəsi kimi mövcuddur və dövlət idarəetmə sistemində müxtəlif fəaliyyət sahələrində özünü göstərir” (Solonitsina, 2020, p. 33). Etik davranış insanlara yalnız şəxsi maraqlarını deyil, həm də ümumi rifahı nəzərə almağı öyrədir. Bu isə sosial mühitdə münasibətlərin azalmasına, əməkdaşlığın artmasına və daha harmonik cəmiyyətin formalaşmasına şərait yaradır.

Müasir dünyada etik prinsiplər xüsusilə informasiya texnologiyaları, biznes və elm sahələrində daha da aktuallaşmışdır. Məsələn, məlumatların düzgün istifadəsi, plagiatın qarşısının alınması və şəffaflıq kimi məsələlər etik davranışın vacib tərkib hissələridir. Təhsil müəssisələrində etik dəyərlərin aşılınması gələcəkdə məsuliyyətli, vicdanlı və sosial cəhətdən fəal vətəndaşların yetişməsinə mühüm töhfə verir.

Təhsil sistemində sosial məsuliyyət və etikanın rolu

Təhsil sistemi yalnız bilik verməklə kifayətlənmir, həm də şəxsiyyət formalaşdırır. Bu prosesdə sosial məsuliyyət və etik prinsiplər əsas rol oynayır. Müasir təhsil modelləri etik dəyərlərin inteqrasiyasına, tələbələrin sosial kompetensiyalarının artırılmasına, sosial məsuliyyətli yaşamağa, əmək bazarının uğurla dəstəklənməsinə və inklüziv təhsil vasitəsilə sosial bərabərliyin təmin olunmasına əsaslanır. “Məktəb inzibatçıları sosial məsuliyyət layihələrinin məktəb proqramlarına inteqrasiyasını təşviq etməlidirlər” (Sarısandal et al., 2024, p. 80). Araşdırmalar göstərir ki, ənənəvi təhsil modelləri etik və sosial ölçüləri kifayət qədər nəzərə almır və bu sahədə yeni yanaşmalara ehtiyac vardır. Bundan əlavə, təhsil mühitində bu prinsiplərin tətbiqi şagird və tələbələrdə tənqidi düşünmə, empatiya və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir. Sosial məsuliyyət və etik yanaşma ilə yetişən fərdlər cəmiyyətin ehtiyaclarını daha yaxşı anlayır və ictimai problemlərin həllində fəal iştirak edirlər. Eyni zamanda, müəllimlərin nümunəvi davranışı və tədris metodlarının düzgün seçilməsi bu dəyərlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Layihə əsaslı öyrənmə, komanda işi və ictimai fəaliyyətlərə cəlb olunma tələbələrin həm sosial, həm də peşəkar bacarıqlarını gücləndirir. Nəticə etibarilə, sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin təhsil sistemində inteqrasiyası yalnız fərdi inkişafı deyil, həm də daha ədalətli, inklüziv və davamlı cəmiyyətin qurulmasını təmin edir.

Sosial məsuliyyət və etika təhsil sistemində dərin və çoxşaxəli rol oynayır, təkcə təhsil məqsədlərinə deyil, həm də prosesə və nəticələrə təsir göstərir. Sosial məsuliyyət və etika təhsil üçün dəyər rəhbərliyi təmin edir. Təhsil sadəcə bilik və bacarıqların ötürülməsi deyil, həm də dəyərlərin formalaşması üçün vacib bir yoldur. Ədalət, ədalət, hörmət və dürüstlük kimi etik prinsipləri birləşdirməklə təhsil şagirdləri düzgün dünyagörüşləri, dəyərlər və həyata baxışlar formalaşdırmağa və bununla da məsuliyyətli vətəndaş olmağa yönəldə bilər.

Sosial məsuliyyəti vurğulayan təhsil sistemləri resursların ədalətli bölüşdürülməsinə və bərabər imkanlara daha çox diqqət yetirir, əlverişsiz qrupların təhsil hüquqlarına diqqət yetirir və təhsil bərabərsizliyini azaldır. Eyni zamanda, etik normalar təhsil təcrübələri üçün sərhədlər müəyyən edir, tədris prosesinin ədalətliyini və şəffaflığını təmin edir.

Sosial məsuliyyət və etika təhsilin davamlı inkişafını təşviq edir. Təhsil yalnız mövcud cəmiyyət ehtiyaclarını ödəməməli, həm də cəmiyyətin inkişafının gələcək istiqamətini nəzərə almalıdır. Şagirdlərdə məsuliyyət hissi və mənəvi mühakiməni inkişaf etdirməklə təhsil cəmiyyətdə

uzunmüddətli vizyona malik istedadlar təqdim edə bilər və bununla da iqtisadiyyatın, ətraf mühitin və cəmiyyətin əlaqələndirilmiş inkişafını dəstəkləyə bilər.

Bundan əlavə, təhsil təcrübəsi səviyyəsində sosial məsuliyyət və etika müəllimlərin peşə etikasında, məktəb idarəetmə qaydalarında və tədris planının dizaynında da öz əksini tapır. Dəyərlərin əsas ötürücüləri olan müəllimlər sözləri və hərəkətləri ilə şagirdlər üçün nümunə rolunu oynayır; məktəblər isə öz növbəsində institusional inkişaf vasitəsilə müsbət mənəvi atmosfer yaradırlar.

Davamlı inkişaf anlayışı və təhsil

Davamlı inkişaf gələcək nəsillərin ehtiyaclarını təhlükə altına almadan bugünkü ehtiyacların ödənilməsinə nəzərdə tutur və bu konsepsiya üç əsas sütuna əsaslanır: iqtisadi inkişaf, sosial ədalət, ekoloji tarazlıq. Təhsil isə davamlı inkişafın əsas vasitələrindən biridir, çünki insan kapitalını inkişaf etdirir, innovasiyanı təşviq edir və sosial problemlərin həllinə yönəldir. “Davamlı təhsil yetkinlərin formal təhsildən sonra həyata keçirdiyi istənilən orta təhsildən sonrakı təhsil və ya təlim proqramını ifadə edən geniş bir termdir” (Williams, 2026). Davamlı inkişaf yalnız bu günün problemlərini həll etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda gələcək nəsillərin rifahını qorumağı hədəfləyir. Bu yanaşma təbii resursların səmərəli istifadəsini, ətraf mühitin mühafizəsini və sosial bərabərliyin təmin olunmasını özündə birləşdirir. İqtisadi inkişaf insanların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə, iş imkanlarının artırılmasına və dayanıqlı iqtisadi sistemlərin qurulmasına xidmət edir. Sosial ədalət isə cəmiyyətin bütün üzvləri üçün bərabər imkanların yaradılmasını, yoxsulluğun azaldılmasını və inklüziv inkişafı təmin edir. Ekoloji tarazlıq isə təbiətin qorunmasını, biomüxtəlifliyin saxlanmasını və iqlim dəyişikliklərinin təsirinin azaldılmasını nəzərdə tutur.

Təhsil davamlı inkişafın əsas dayaqlarından biri kimi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. O, yalnız bilik verməklə kifayətlənmir, həm də insanların düşüncə tərzini formalaşdırır, məsuliyyət hissini artırır və onları daha şüurlu qərarlar verməyə istiqamətləndirir. Təhsil vasitəsilə insanlar ətraf mühitə qarşı daha həssas olur, resurslardan düzgün istifadə etməyi öyrənir və cəmiyyətin inkişafına aktiv şəkildə töhfə verirlər. Bundan əlavə, təhsil innovasiyanı stimullaşdırır, yeni texnologiyaların yaranmasına şərait yaradır və iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini artırır.

Eyni zamanda, təhsil sosial problemlərin həllində də mühüm rol oynayır. O, cəmiyyətdə tolerantlığı, əməkdaşlığı və qarşılıqlı hörməti gücləndirir. Keyfiyyətli təhsil alan fərdlər daha fəal və məsuliyyətli vətəndaşlara çevrilir, bu da ümumilikdə daha sabit və davamlı cəmiyyətin formalaşmasına gətirib çıxarır. “Davamlı inkişaf üçün təhsil, yalnız tələbələr üçün deyil, həm də cəmiyyətin davamlılıq prinsiplərini mənimsəməsi üçün strateji bir vasitədir” (Hacı, 2025, s. 894). Beləliklə, davamlı inkişafın təmin olunmasında təhsil həm fərdi, həm də global səviyyədə əsas hərəkətverici qüvvələrdən biri hesab olunur.

Sosial məsuliyyətin davamlı təhsilə təsiri. Sosial məsuliyyətin təhsilə inteqrasiyası tələbələrin vətəndaşlıq şüurunun artması, sosial layihələrdə iştirakın genişlənməsi və icma ilə təhsil müəssisələri arasında əlaqələrin güclənməsinə səbəb olur. Bu yanaşma nəticəsində təhsil sistemi daha açıq və cəmiyyətə yönümlü olur, eyni zamanda tələbələrdə empatiya, əməkdaşlıq və liderlik kimi vacib bacarıqların formalaşmasına şərait yaradır. Bundan əlavə, sosial məsuliyyət yönümlü təhsil gənclərin real həyat problemlərinə həssas yanaşmasını təmin edir və onların problemlərin həllində aktiv iştirakını təşviq edir. “Cəmiyyətin mədəni, əqidəli, fəal, axtaran, demokratiya, kollektivlərin təsərrüfat müstəqilliyi şəraitində, iqtisadi və sosial məsuliyyətin artdığı dövrdə yaşayış işləməyi bacaran vətəndaşa olan ehtiyacını ödəməkdə ümumtəhsil məktəbinin rolu olduqca böyükdür” (Əliyeva, 2021, s. 88). Tələbələr yalnız nəzəri biliklərlə kifayətlənmir, həm də bu bilikləri praktik mühtdə tətbiq etməyi öyrənirlər. Bu isə onların həm fərdi inkişafına, həm də cəmiyyətin ümumi rifahına müsbət təsir göstərir. Ümumiyyətlə, bu cür yanaşma təhsil müəssisələrinin sosial rolunu gücləndirir, onları yalnız bilik verən qurumlar deyil, həm də cəmiyyətin inkişafına töhfə verən aktiv

iştirakçılar kimi formalaşdırır. Nəticədə, daha məsuliyyətli, şüurlu və fəal vətəndaşların yetişdirilməsi mümkün olur.

Etik prinsiplərin davamlı inkişafa təsiri

Etik prinsiplər davamlı inkişafın təmin edilməsində əsas mexanizmlərdən biridir. Çünki etik qərarlar resursların düzgün istifadəsini təmin edir, korrupsiyanın qarşısını alır, sosial ədaləti gücləndirir. Təhsildə etik prinsiplərin tətbiqi akademik dürüstlüyü artırır, plagiat və saxtakarlığın qarşısını alır, şəffaf idarəetməni formalaşdırır. “Təhsildə etika, ilk növbədə təhsilin məqsədləri, dəyərləri və prosesləri baxımından həll edilməli olan bir mövzu kimi ortaya çıxır” (İlgaz və Bilgili, 2006, s. 201). Bundan əlavə, etik dəyərlərin təhsil prosesinə inteqrasiyası tələbələrdə məsuliyyət hissinin güclənməsinə, düzgün qərar vermə bacarıqlarının formalaşmasına və cəmiyyətə faydalı fərd kimi yetişmələrinə şərait yaradır. Etik davranış normalarına yiyələnən gənclər gələcəkdə peşə fəaliyyətlərində də bu prinsiplərə sadıq qalaraq daha ədalətli və etibarlı mühitin qurulmasına töhfə verirlər. Eyni zamanda, etik prinsiplərin qorunması təhsil müəssisələrində etimad mühitini gücləndirir, müəllim-tələbə münasibətlərini daha sağlam və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan səviyyəyə yüksəldir. Bu işə təhsilin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərərək daha davamlı və inklüziv inkişafın əsasını qoyur.

İnklüziv təhsil və sosial ədalət

İnklüziv təhsil hər kəs üçün bərabər imkanların yaradılmasını nəzərdə tutur. Bu model sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin praktik tətbiqidir. “İnklüziv təhsil bütün təhsil alanların, o cümlədən fiziki, zehni və emosional xüsusiyyətləri fərqli olanların təhsil müəssisəsinə bərabər hüquqlarla daxil olmalarını təmin edən təhsil modelidir” (Zamanov, 2025, s. 10). İnklüziv təhsil sosial bərabərliyi artırır, fərqli qrupların inteqrasiyasını təmin edir, davamlı inkişafın sosial komponentini gücləndirir. Sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin tətbiqi bir sıra problemlərlə qarşılaşır, belə ki, təhsil proqramlarında bu mövzuların yetərsizliyi, müəllimlərin hazırlıq səviyyəsinin aşağı olması, texnologiyanın etik problemlər yaratması. Bu problemlərin həlli üçün sistemli yanaşma tələb olunur. Tədris proqramlarına etik fənlərin daxil edilməsi şagird və tələbələrdə düzgün davranış, məsuliyyət hissi və qərar vermə bacarıqlarının formalaşmasına kömək edir. Sosial layihələrin təşviqi təhsilalanların cəmiyyətə faydalı fəaliyyətlərdə iştirakını artırır, onların empatiya və vətəndaşlıq məsuliyyəti kimi dəyərlərini gücləndirir. Müəllimlərin etik təlimlərə cəlb olunması onların peşəkar fəaliyyətində daha ədalətli, şəffaf və məsuliyyətli yanaşma sərgiləməsinə şərait yaradır. Ölkəmizdə “Müəllimlərin etik davranış qaydaları” Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyasının 2014-cü il 6 noyabr tarixli, 1/2 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyasının Qərarı, 2014).

Akademik dürüstlük siyasətinin gücləndirilməsi plagiat, saxtakarlıq və digər qeyri-etik halların qarşısını alır, təhsildə ədalətli qiymətləndirməni təmin edir. İnklüziv təhsil mühitinin inkişaf etdirilməsi bütün şagird və tələbələr üçün bərabər imkanlar yaradır, fərqliliyə hörmət və qarşılıqlı anlayışın formalaşmasına töhfə verir.

Nəticə

Aparılan təhlil göstərir ki, sosial məsuliyyət və etik prinsiplər təhsilin davamlı inkişafında mühüm rol oynayır. Bu dəyərlərin təhsil sisteminə inteqrasiyası daha ədalətli, inklüziv və dayanıqlı cəmiyyətin formalaşmasına şərait yaradır. Nəticə etibarilə, gələcək təhsil strategiyaları yalnız bilik deyil, həm də etik və sosial dəyərlərin inkişafını prioritet hesab etməlidir.

Ümumiyyətlə, sosial məsuliyyət və etik prinsiplər davamlı təhsil inkişafının təşviqində fundamental və istiqamətləndirici rol oynayır. Onlar təhsil sistemi üçün aydın dəyər yönümlülüyü təmin etməklə

yanaşı, məsuliyyət hissi, mənəvi mühakimə və sosial iştiraka malik vətəndaşların yetişdirilməsi üçün də mühüm təməl yaradır. Təhsil təcrübəsində sosial məsuliyyət və etik prinsiplərin tədris planına, tədris metodlarına və idarəetmə mexanizmlərinə inteqrasiyası təhsil keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, təhsil bərabərliyinin təşviq edilməsinə və təhsilin sosial inkişafa müsbət reaksiya vermək qabiliyyətinin artırılmasına kömək edir. Bununla yanaşı, davamlı təhsil inkişafına nail olmaq üçün bir çox tərəfin əməkdaşlıq söyləri tələb olunur. Çoxqatlı və sistemli təhsil ekosistemini qurmaqla davamlı inkişaf konsepsiyası daha effektiv şəkildə həyata keçirilə bilər.

Gələcəkdə, sosial ehtiyaclar inkişaf etməyə davam etdikcə, təhsil sistemi etik əsaslara riayət etməklə yanaşı, sosial məsuliyyəti və etik prinsipləri işlək və qiymətləndirilə bilən təhsil təcrübəsi yollarına çevirərək yeniliklər etməyə davam etməli və bununla da təhsilin öz inkişafını təşviq etməli və eyni zamanda bütövlükdə cəmiyyətin uzunmüddətli tərəqqisinə daha yaxşı xidmət etməlidir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (2014, 6 noyabr). *Müəllimlərin etik davranış qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında* (Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyasının 1/2 nömrəli qərarı).
<https://edu.gov.az/upload/file/emre-elave/2014/muellimlerin-etik-davranis-qaydalari.pdf>
2. Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39–48.
[https://doi.org/10.1016/0007-6813\(91\)90005-G](https://doi.org/10.1016/0007-6813(91)90005-G)
3. Elmas Patent. (2024, December 24). *Sosyal sorumluluk nedir?* <https://elmaspatent.com/sosyal-sorumluluk-nedir/>
4. Ergül, H. F., & Kurtulmuş, M. (2014). Sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 221–232. <https://doi.org/10.17755/esosder.72162>
5. Əliyeva, S. Q. Q. (2021). *Məktəbin idarə edilməsinin pedaqoji, psixoloji əsasları* (Metodik vəsait). ADPU-nun mətbəəsi.
6. Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Herder and Herder.
7. Hacı, M. (2025). Davamlı inkişaf üçün təhsilin (ESD) ali təhsildə rolu. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(1), 893–903. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15629229>
8. İlğaz, S., & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve öğretimde etik. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 199–210.
9. Noddings, N. (2005). *The challenge to care in schools: An alternative approach to education* (2nd ed.). Teachers College Press.
10. Sarısandallı, H., Sökmen, Ö., Avcı, O., & Ekiz, K. (2024). Eğitimde sosyal sorumluluk projelerine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 4(1), 78–92.
11. Solonitsina, A. A. (2020). *Peşə etikası və etiket* (X. B. Həsənova, tərc.). Bakı Qida Sənayesi Kolleci.
12. Sterling, S. (2010). Transformative learning and sustainability: Sketching the conceptual ground. In J. Mezirow & E. Taylor (Eds.), *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*, 511–547. Jossey-Bass.
13. UNESCO. (2020). *Education for sustainable development: A roadmap*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802>
14. Williams, J. (2026). *What is continuing education?* Instructure.
<https://www.instructure.com/resources/blog/what-continuing-education>
15. Zamanov, A. (2025, March 4–5). İnküziv təhsil: nailiyyətlər və çağırışlar. *İnküziv təhsil: nailiyyətlər və qarşıda duran vəzifələr*. I Respublika Elmi Konfransının materialları (10–11). Naxçıvan Dövlət Universiteti Nəşriyyatı.